

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2022-77-52-61>
УДК 930(477.54)

КРАЄЗНАВЧО-ЕКСКУРСІЙНА ПРАКТИКА ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОПІ «КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНА РОБОТА»

© Кашаба О.Ю., Щербина І.В.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про авторів

Кашаба Ольга Юрївна, <https://orcid.org/0000-002-0616-145X>, olga.kashaba@ukr.net кандидат історичних наук, доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна;

Щербина Ірина Володимирівна, <https://orcid.org/0000-003-3007-2446>, shcheririna63@gmail.com кандидат історичних наук, доцент, завідувачка кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

У сучасних умовах розвитку освіти історичне краєзнавство варто розглядати як важливий педагогічний засіб у моральному «естетичному й патріотичному вихованні молоді». Воно є невід'ємною складовою історичної освіти як у загальноосвітній школі, так і у закладах вищої освіти. Дослідження історії рідного краю, спостереження та історія повсякденності мікросоціуму, виводять здобувачів освіти за межі шкільного класу чи студентської аудиторії, сприяють розширенню їхнього світогляду, сфери інтересів, розвивають спостережливість, спонукають до вдумливого ставлення до суспільних явищ. Адже, краєзнавство дозволяє конкретизувати загальне, робити його образним, емоційним, усвідомленим. Отже, напрацювання та удосконалення методики історико-краєзнавчих досліджень є і залишатиметься актуальним завданням.

У статті аналізується зміст краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики для здобувачів освіти першого бакалаврського рівня Освітньо-професійної програми «Краєзнавчо-туристична робота» в Українській інженерно-педагогічній академії.

Метою краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики є оволодіння здобувачами освіти сучасними методами та формами організації краєзнавчих екскурсій, формування у здобувачів професійних умінь та навичок, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в навчальній та професійній діяльності. Практика передбачає безперервність та послідовність навчального процесу та сприяє поступовому нарощуванню отриманих здобувачами теоретичних та практичних знань та умінь, одержаних при вивченні навчальних дисциплін, спрямованих на вирішення закріплення теоретичних знань та практичних навичок з розробки та проведення екскурсій, складання екскурсійного маршруту; засвоєння особливостей проведення різних видів екскурсій; розкриття диференційованого підходу до краєзнавчо-екскурсійного обслуговування.

Краєзнавчо-екскурсійна навчальна практика є нормативним компонентом, невіддільним складником освітнього процесу та другим етапом наскрізної практичної підготовки здобувачів першого бакалаврського рівня з ОПІ «Краєзнавчо-туристична робота» на кафедрі краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук Української інженерно-педагогічної академії. Мета будь якої навчальної практики полягає в тому, щоб закріпити і поглибити теоретичні знання, якими оволоділи здобувачі освіти протягом певного періоду, набути фахових навичок і компетентностей, передбачених циклом професійно-орієнтованих дисциплін підготовки фахівця з краєзнавчо-туристичної роботи.

Ключові слова: історичне краєзнавство, краєзнавчо-туристична робота, краєзнавчо-екскурсійна практика, освітньо-професійна програма, освітній процес, результати навчання.

O. Kashaba, I. Shcherbyna "Local studies and excursion internships as a component of vocational training of students within the vocational training program «Local Studies and Tourism».

In the context of contemporary education development, local history studies are to be recognized as a pivotal pedagogical tool in fostering moral, aesthetic, and patriotic education of the youth. It constitutes an integral facet of historical education, spanning across both secondary schools and higher education institutions. Delving into the history of one's hometown and exploring the daily life of the micro-society propel students beyond the confines of traditional classroom settings, thereby broadening their horizons, expanding their areas of interest, honing their observational skills, and encouraging a thoughtful stance towards societal phenomena.

Essentially, local history studies serve to render the abstract tangible, infusing it with figurative and emotional elements that stimulate conscious understanding. Thus, the ongoing enhancement and refinement of methodologies pertaining to historical and regional studies remain a pressing imperative.

The article undertakes an analysis of the content of educational internships encompassing local studies and excursions; the internships are aimed at students pursuing the first bachelor's level within the vocational training program titled "Local Studies and Tourism" at Ukrainian Engineering Pedagogics Academy.

The prime objective of educational internships is to furnish students with contemporary techniques and frameworks for orchestrating local study excursions, while concurrently nurturing professional aptitudes and competencies. They cultivate students' inclination to perpetually update their knowledge and to innovatively employ this reservoir of information within educational and vocational contexts. Such internships imply a coherent progression in the educational trajectory, thereby facilitating the gradual augmentation of theoretical insights and practical proficiencies acquired during the study of pedagogical disciplines aligned with the consolidation of theoretical grounding and practical dexterity in organizing and conducting excursions, charting excursion routes, mastering the nuances of diverse excursion types, and embracing a differentiated approach to local history and excursion facilitation.

Educational internships encompassing local studies and excursions constitute an integral and non-negotiable segment of the educational continuum, serving as the subsequent stage of comprehensive practical training for the first bachelor's level students enrolled in the course "Local Studies and Tourism" within the Department of Local History, Tourism Work, Social and Humanitarian Sciences at Ukrainian Engineering Pedagogics Academy. The overarching purpose of any internship lies in the reinforcement and deepening of theoretical insights acquired by students over a designated period, alongside the acquisition of professional skills and competencies stipulated by the cluster of vocationally oriented disciplines aimed at grooming specialists in the realm of local history and tourism.

Keywords: local history studies, local history and tourism, internships encompassing local studies and excursions, vocational training program, educational continuum, learning outcomes.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі в навчально-виховний процес впроваджуються активні форми і методи, які передбачають якісні зміни для індивідуальної освітньої діяльності, що обумовлює кардинальні зміни та нові підходи в організації навчальної практики у вищому навчальному закладі, сприяє їх ефективності. Обов'язковим компонентом цього процесу є діагностика освітньої діяльності та виховного потенціалу профільної навчальної практики, наприклад – краєзнавчо-екскурсійної.

Аналіз стану краєзнавчо-туристичної та краєзнавчо-екскурсійної роботи показав наявність суперечностей між виховним потенціалом і можливостями різних видів і форм краєзнавчо-туристичної та екскурсійної діяльності щодо виховання сучасних здобувачів освіти гуманітарного напрямку і відсутністю системи науково-педагогічних розвідок щодо використання умов, сприятливих для даного виду діяльності як суттєвого фактора їх формування.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Виховний потенціал, а також діагностика освітньої діяльності краєзнавчо-туристичної та екскурсійної роботи розкрито у наукових розвідках Т. Бондаренко, М. Костриці, О.

Кошопал, А. Останець-Свешнікової, В. Струманського та інших, різні аспекти краєзнавчо-туристичної роботи у закладах освіти знайшли відображення у роботах П. Істоміна, В. Обозного, Б. Омельченка, С. Оришко, А. Солдатенкова, М. Ямницького, В. Тючкалова та інших.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є методичне обґрунтування та рекомендації по впровадженню в навчально-виховний процес краєзнавчо-екскурсійної практики. Акцентується увага на тому, що краєзнавчо-туристичний напрям підготовки здобувачів освіти підпорядкований парадигмі гуманістичних цінностей і дає можливість формуванню краєзнавчо-освітнього імперативу. У цьому контексті доцільно говорити не тільки про міжпредметні зв'язки, а і про масштабність загального пізнавального фактору. Саме краєзнавство і туризм, проведення краєзнавчих екскурсій найбільш повно розкривають: регіональні особливості духовно-матеріальної культури українців; історичні форми організації їх споживання, які виникли в результаті трудової діяльності; пояснює механізми появи і розвитку більшості явищ традиційно-культурної спадщини нашого народу тощо.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з вищевикладеного пропонуємо вашій увазі аналіз методичних рекомендацій

до проведення краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики здобувачами освіти першого бакалаврського рівня ОПП «Краєзнавчо-туристична робота».

Краєзнавчо-екскурсійна навчальна практика є нормативним компонентом, невіддільним складником освітнього процесу та другим етапом наскрізної практичної підготовки здобувачів першого бакалаврського рівня з ОПП «Краєзнавчо-туристична робота» на кафедрі краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук Української інженерно-педагогічної академії.

Мета будь якої навчальної практики полягає в тому, щоб закріпити і поглибити теоретичні знання, якими оволоділи здобувачі освіти протягом певного періоду, набути фахових навичок і компетентностей, передбачених циклом професійно-орієнтованих дисциплін підготовки фахівця з краєзнавчо-туристичної роботи.

Організація краєзнавчо-екскурсійної практики регламентується Положенням про проведення практики здобувачів освіти вищих навчальних закладів України, що затверджено наказом Міністерства освіти України від 08.04.1993 р. № 93. Програма практики складена відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю 032 Історія та археологія для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого Наказом МОН № 575 від 29.04.2020 р. та Освітньо-професійної програми «Краєзнавчо-туристична робота» Української інженерно-педагогічної академії.

Згідно з навчальним планом спеціальності 032 Історія та археологія ОПП «Краєзнавчо-туристична робота» краєзнавчо-екскурсійна навчальна практика проводиться на II курсі у III та IV семестрах. Тривалість практики становить 4 тижні, загальний обсяг – 180 годин (6 кредитів), зокрема самостійна робота складає – 90 годин.

Передумовою проведення краєзнавчо-екскурсійної практики є засвоєння здобувачами освіти теоретичного рівня знань і набуття практичних навичок з таких навчальних дисциплін, як: Основи археології та історія первісного суспільства, Історія Слобідської України, Основи етнографії та історична географія, Історія туризму, Історичне та туристичне краєзнавство, Туристичне країнознавство.

Під час проходження практики здобувачі освіти мусять відвідати оглядові та тематичні екскурсії, розробити план власної

тематичної екскурсії та скласти її маршрут, опановують методику проведення екскурсії, вміти застосовувати прийоми розповіді та показу під час проведення екскурсії, ознайомитися з сучасними формами і інноваційними технологіями проведення екскурсії в умовах карантинних обмежень та військового стану.

Порядок проходження практики здобувачами освіти передбачений навчальною програмою, яка покликана сприяти адаптації майбутніх фахівців краєзнавчо-туристичної роботи до сучасних умов розвитку професійної діяльності, а саме, за спеціальністю історик, викладач-стажист, консультант з подорожей, організатор подорожей, фахівець з питань молоді (молодіжний працівник).

Зміст і структура навчальної практики покликані поступово розширити діапазон сформованих дослідницьких знань, умінь та навичок. З цією метою організація краєзнавчо-екскурсійної практики повинна забезпечувати поетапність формування різних типів дослідницьких компетентностей (на філософському, загальнонауковому, науково-професійному рівнях), на основі яких у здобувачів освіти формуються базові та фахові компетентності. Отже, на початковому етапі це переважно базові компетентності, а на завершальному етапі – базові спеціальні компетентності, що відображають специфіку професійної діяльності в галузі краєзнавчо-туристичної роботи.

Місце проведення практики визначається на засіданні кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук УПА, яка відповідає за її проведення. На цьому ж засіданні визначаються і затверджуються керівники практики.

Мета краєзнавчо-екскурсійної практики полягає в тому, щоб ознайомити здобувачів освіти з сучасними методами проведення краєзнавчо-туристичних екскурсій, з формами організації тематичних екскурсійних заходів, а також сприяти формуванню професійних умінь та навичок, вихованню потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в навчальній та професійній діяльності. Практика передбачає безперервність та послідовність навчального процесу та сприяє поступовому нарощуванню отриманих здобувачами теоретичних та практичних знань та умінь, одержаних при вивченні навчальних дисциплін. Ці знання дозволяють набути вмінь та навичок для

організації краєзнавчо-екскурсійної діяльності, а саме: з розробки і проведення екскурсій, складання екскурсійного маршруту, засвоєння особливостей проведення різних видів екскурсій, розкриття диференційованого підходу до краєзнавчо-екскурсійного обслуговування.

Краєзнавчо-екскурсійна навчальна практика покликана вирішити цілий спектр завдань, а саме:

- Цикл професійно-орієнтованої соціально-гуманітарної підготовки навчальної практики створює своєрідне підґрунтя для переконання, що розвиток екскурсійної, краєзнавчої та туристичної діяльності на основі поєднання глибоких національних традицій з орієнтацією на світові та європейські цінності та стандарти, створюють підвалини для визначення нашої держави в європейському і загальносвітовому культурному просторі. Навчальна практика формує здатність майбутніх фахівців розуміти регіональні особливості України з урахуванням історико-культурного, українознавчого, етнографічного, краєзнавчого фону, та пояснювати процеси появи і розвитку явищ, що притаманні регіональній традиційно-культурній спадщині українців. Надає можливість здобувачам освіти розуміти закономірності формування та розвитку відтворювальних державотворчих процесів. Завдяки практиці здобувачі освіти зможуть виявляти різні аспекти взаємопов'язаного вивчення регіональної історії та культури на фоні і у широкому контексті загальноукраїнської історії та культури, а це в свою чергу створює відповідне підґрунтя для розуміння цілісності процесу національного відродження, формування системи регіонально-культурологічних знань.

- Цикл професійної галузевої підготовки краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики покликаний сприяти оволодінню технологіями і методиками проведення різноманітних тематичних екскурсій. Здобувач освіти виховує здатність трансформувати набуті знання для розробки нових підходів щодо своєї професійної діяльності; створювати українознавчо-, краєзнавчо-орієнтовані екскурсійні продукти з урахуванням історично усталених регіонально-місцевих форм життєдіяльності населення, зокрема елементів побутово-матеріальної культури та звичаєво-святкової обрядовості. Практика створює умови для формування здатності на постійній основі здійснювати позасвідоме виховання у дітей, молоді та дорослих культури

самоідентифікації одночасно як представників конкретного регіону чи етносу, так і представників української держави, світової спільноти, вибудовувати підґрунтя для формування багатой духовної особистості.

- Цикл професійно-виробничої підготовки навчальної практики створює необхідне підґрунтя для освоєння сучасної філософії цивілізованого бізнесу та набуття фахових якостей працівника, що сприятимуть його подальшій професійній реалізації у галузі краєзнавчо-туристичної роботи, освітянської діяльності, фаху екскурсовода. Формуються вміння і навички професійної індивідуальної та командної роботи, вибудовується стратегія професійного зростання тощо. Під час проходження практики здобувач освіти навчається оволодівати сучасними методами та формами організації фахової діяльності, закріплювати потребу і вміння систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в майбутній професії, формувати творчу та соціальну активність. Краєзнавчо-екскурсійна практика також сприятиме формуванню управлінських навичок, міжособистісного спілкування, управлінської культури й управлінської технології.

- Цикл науково-дослідної і педагогічної підготовки краєзнавчо-екскурсійної практики сприяє формуванню здатності майбутніх фахівців досліджувати і моделювати різні види краєзнавчо-туристичної роботи на конкретній території і в конкретних умовах, застосовувати різні методики і розробляти власні.

Вищевикладені завдання краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики сприятимуть формуванню таких компетентностей, як: інтегральні, загальні, фахові тощо.

Розглянемо їх зміст докладніше.

Інтегральні компетентності передбачають здатність всебічно розв'язувати непрості і професійні задачі та практичні завдання у сфері краєзнавчо-туристичної роботи, туризму і рекреації як під час навчання, так і в професійній діяльності, що передбачає вживання теорій і методів системи наук, які утворюють історичне краєзнавство, туристичне краєзнавство, туризмознавство, і визначаються комплексністю та невизначеністю умов. Компетентності цієї групи сприяють формуванню пошукових навичок, джерелознавчого аналізу, а також здатності сконцентруватися на результатах при виконанні завдань та вміння їх презентувати.

Загальні компетентності сприяють виробленню спроможності зберігати та посилювати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історичних закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та розвитку суспільства, техніки і технологій. Формуються вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. Ці компетентності також вибудовують здатність діяти соціально свідомо і відповідально, вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми, здатність до критичного мислення, аналізу, синтезу. Безумовно виховується гуманне відношення до природи, прагнення збереження навколишнього середовища.

Фахові компетентності передбачають знання та тлумачення предметної області та специфіки професійної діяльності, вміння використовувати професійну термінологію, вести компетентну дискусію та передавати власну думку в усній і письмовій формах, вправне спілкування державною мовою. Ці компетентності формують здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, розробляти, просувати, реалізовувати та організовувати споживання краєзнавчо-туристичного продукту, здатність забезпечувати безпечні умови для проведення екскурсій різного ступеня складності. Саме ці компетентності сприяють формуванню здатності організовувати краєзнавчо-туристичну діяльність з урахуванням історико-географічних та історико-етнографічних особливостей туристичних дестинацій.

Під час проходження краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики здобувачі освіти ОПП «Краєзнавчо-туристична робота» мають досягти наступних програмних результатів навчання:

- знати, розуміти і вміти застосовувати під час практичної діяльності основні положення національних і міжнародних стандартів по проведенню краєзнавчо-туристичної та краєзнавчо-екскурсійної роботи; ідентифікувати різні види фахової документації та вміти правильно нею користуватися;

- знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії краєзнавчо-туристичної роботи, організації екскурсійного та туристичного процесу та діяльності суб'єктів ринку краєзнавчо-туристичних та краєзнавчо-екскурсійних послуг;

- застосовувати у практичній діяльності принципи і методи організації та технології обслуговування споживачів краєзнавчо-туристичних та краєзнавчо-екскурсійних послуг;

- організовувати екскурсійні послуги на основі використання сучасних інформаційних, комунікаційних і сервісних технологій та дотримання стандартів якості і норм безпеки;

- орудувати державною та іноземною мовою, щоб на належному рівні здійснювати професійну діяльність;

- додержуватися принципів соціальної відповідальності та громадянської свідомості;

- керувати своїм навчанням з метою самовираження в професійній краєзнавчо-туристичній сфері;

- тотожно оцінювати здобуті знання і послуговуватися ними в професійній діяльності;

- переконливо відстоювати свою точку зору в рішенні професійних завдань;

- постійно удосконалювати свої фахові вміння і навички;

- концентруватися на результатах при здійсненні завдань та вміти їх представляти;

- аналізувати особливості туристичних дестинацій та організовувати краєзнавчо-туристичну діяльність;

Здобувачі освіти в ході проведення краєзнавчо-туристичної навчальної практики повинні засвоювати нормативно-правові документи, що використовуються при розробці екскурсій, а також види та правила складання екскурсійних маршрутів, способи збору інформації та виділення головних і важливих та додаткових екскурсійних об'єктів; методи та прийоми екскурсійного обслуговування, враховуючи історико-географічні властивості туристичних дестинацій та своєрідність різних груп екскурсантів.

Практиканти повинні вміти розробляти та використовувати на практиці різні види екскурсій з урахуванням історико-географічних, краєзнавчих та історико-етнографічних особливостей туристичних дестинацій і пізнавальних потреб екскурсантів, готувати тестовий і індивідуальний текст екскурсій, складати картки екскурсійних об'єктів і дидактичні матеріали, а також кейс екскурсовода, розробляти маршрут екскурсій, запроваджувати спеціальні прийоми та методи проведення екскурсій; взаємодіяти в команді та самостійно, створювати дійову взаємодію між учасниками групи та встановлювати контакти з іншими групами.

Організаційно-методичне керівництво краєзнавчо-екскурсійною навчальною практикою забезпечує кафедра краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук Української інженерно-педагогічної академії. На засіданні кафедри визначається керівник практики і розроблюється детальний план практики. Груповим керівником практики призначається досвідчений науково-педагогічний працівник кафедри. Також чітко прописуються зобов'язання керівника, а саме:

- планувати навчальну роботу здобувачів освіти, розробити навчальну програму практики, залучати відповідних фахівців для надання консультативно-методичної допомоги під час її проходження;
- завчасно відвідати бази практики та потурбуватися про належні умови для її проходження;
- провести збори здобувачів освіти для первинного ознайомлення їх з програмою практики та списком питань, які потребують вирішення під час проходження практики;
- підготувати індивідуальні завдання, які здобувачі освіти зобов'язані виконати під час проходження практики;
- розробити критерії оцінювання результатів практики;
- скласти графіки контролю за проходженням здобувачами освіти практики;
- здійснити інструктаж здобувачів освіти, надати їм необхідні документи для проходження практики (направлення, програму, щоденники, індивідуальні завдання);
- пояснити здобувачам освіти організаційні умови проходження практики та звітність по ній;
- відвідувати заходи, які проводять практиканти, брати участь у їх обговоренні та оцінюванні
- надавати практикантам методичні консультації та сприяти у складанні звітів та реалізації індивідуальних завдань;
- на засіданні кафедри доповісти про стан проходження практики та її підсумки.

Кафедрою також визначаються права і обов'язки здобувачів освіти, що проходять практику. Здобувач освіти під час практики повинен:

- своєчасно прибути на практику, додержуватися правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії, правил внутрішнього розпорядку та поведінки на практиці;

- повністю виконати програму практики, індивідуальних завдань та вказівок керівника практики;

- згідно з правилами оформлювати щоденник практики та фіксувати спостереження;

- якісно підготувати та вчасно подати на кафедру краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук звіт про проходження практики;

- скласти залік.

Проходження здобувачами освіти краєзнавчо-екскурсійної практики проводиться згідно з графіком навчального процесу. Практика закономірно складається з чотирьох етапів:

1. Підготовчий.

2. Дослідження потенціалу та туристичних ресурсів певної території. Відвідування екскурсій різної тематики, оволодіння методичними прийомами ведення екскурсій фаховими екскурсоводами.

3. Планування та проведення авторської краєзнавчої екскурсії.

4. Підготовка звітної документації за захист звіту про проходження екскурсійної практики.

У рамках першого підготовчого етапу студенти працюють з літературними джерелами краєзнавчого, історичного, етнографічного, туристичного, екскурсійного а також методичного характеру. Ознайомлюються з картографічними джерелами, вивчають методику проведення краєзнавчо-туристичних розвідок, визначають можливості застосування різних методів під час польової практики.

Другий етап передбачає дослідження краєзнавчо-екскурсійного потенціалу та туристичних і екскурсійних ресурсів. На цьому етапі відбувається загальний огляд місця практики (досліджуються і аналізуються його туристичні ресурси, пам'ятники архітектури, історичні пам'ятки тощо), оглядова екскурсія, вибір екскурсійних об'єктів для вивчення. Протягом другого етапу здобувачі освіти досліджують об'єкти історичного, етнографічного, літературного краєзнавства, природно-рекреаційні ресурси, під якими розуміються природні умови, які створюють комфортні підвалини для проведення екскурсії та сприяють організації відпочинку, дозвілля та оздоровлення.

У процесі роботи група здобувачів-практикантів поділяється на мікро групи, які

працюють під час практики над розробкою конкретної краєзнавчої екскурсії. Тематика екскурсії узгоджується на засіданні кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук УПА.

У рамках другого етапу майбутні фахівці досліджують також економічні краєзнавчо-туристичні ресурси. До них ми відносимо різноманітні культурні об'єкти, історичні, археологічні пам'ятники, предмети матеріальної культури (знаряддя праці, предмети побуту, вироби народних промислів, одяг, національну кухню, архітектуру тощо), твори монументального мистецтва, етнографічні особливості території. До цієї групи відносяться також музеї, виставки, театри, галереї, ландшафтні парки тощо.

Цей етап також передбачає відвідування різних видів екскурсій (оглядових, тематичних), проведення їх детального аналізу. Здобувачі освіти мають перейняти майстерність екскурсоводів, відстежити методичні прийоми ведення екскурсії, застосовані екскурсоводам, дотримання правил проведення екскурсії, знайти способи архітектоніки композиції (розміщення, послідовність і співвідношення структурних частин екскурсії: підтем основних питань, вступу та завершальної частини), оцінити здатність екскурсовода грамотно висловлювати свою думку. Підкреслити переваги та недоліки, пізнавально-виховну значущість проведеної екскурсії.

Третій етап передбачає виконання індивідуальних завдань здобувачем освіти. Він розробляє авторську екскурсію та опрацьовує необхідну технологічну документацію до неї, а саме:

- тестовий та особистий текст екскурсії;
- паспорти екскурсійних об'єктів (10 – 12 об'єктів), що розміщенні на маршруті екскурсії;
- технологічну мапу екскурсії;
- кейс екскурсовода;
- схему маршруту екскурсії;
- список джерел і літератури за темою екскурсії.

Під час підготовки авторської екскурсії практиканти досліджують електронні веб-ресурси екскурсійних маршрутів, вивчають основні методами екскурсійного обслуговування та засвоюють їх.

На цьому етапі практиканти здійснюють презентацію набору екскурсійних продуктів; засвоюють правила поведінки у роботі з клієнтами; виробляють навички тактовного,

доброзичливого, толерантного і дипломатичного спілкування з учасниками екскурсійної групи, навчаються інформативно відповідати на їх запитання; засвоюють методичні прийоми проведення екскурсії.

Цей етап практики передбачає проведення розробленої екскурсії здобувачем освіти, застосовуючи основні технологічні прийоми та методи.

Четвертий етап краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики – обробка результатів. Практиканти працюють над звітною документацією, до якої відносяться щоденники і звіт про проходження практики, у якому міститься вся технологічна документація екскурсії, що самостійно розроблена здобувачем.

Обов'язковим елементом самоконтролю є ведення щоденника, який відображає виконання плану роботи за кожен день практики. Практикант записує всі поставлені завдання і календарний графік проходження практики. Щоденник має бути акуратно оформлений і поданий на кафедру, у встановлені терміни, разом зі звітом про проходження краєзнавчо-екскурсійної практики. Заповнений щоденник є підставою для допуску до захисту практики і складання заліку.

Звіт про проходження практики подається у друкованому вигляді. Він складається з декількох обов'язкових частин:

1. Титульний аркуш.
2. Зміст.
3. Вступ.
4. Основна частина – технологічна документація екскурсії.
5. Висновки.
6. Список використаних джерел та літератури.

До захисту звіту про проходження краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики допускаються здобувачі освіти, які виконали всі поставлені завдання та своєчасно подали на перевірку необхідну звітну документацію.

Звіти заслуховуються керівником практики та на засіданні кафедри.

Система модульно-рейтингового контролю результатів проходження краєзнавчо-екскурсійної практики здобувачів освіти ОПП «Краєзнавчо-туристична робота» передбачає оцінювання таких складників:

1. Розробка технологічної документації – 40 балів
2. Проведення екскурсії – 40 балів
3. Ведення та оформлення щоденника практики – 10 балів

4. Презентація та захист звіту практики – 10 балів.

Підсумкова оцінка складається з суми балів за самостійну роботу здобувача освіти та захисту практики. Максимальна кількість балів – 100.

Кожен складник краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики має чіткі критерії оцінювання, які були розроблені кафедрою краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук. При чому при розробці критеріїв оцінювання проведення екскурсії враховуються методичні рекомендації практикуючих екскурсоводів.

Розробка технологічної документації здобувачем освіти оцінюється наступним чином:

1. 36 – 40 балів – вся документація представлена у повному обсязі, підготовлена та оформлена вчасно.

2. 31 – 35 балів – документація екскурсії представлена у повному обсязі, але містить незначні неточності в оформленні.

3. 21 – 30 балів – документація екскурсії представлена неповному обсязі. В оформленні містяться незначні помилки.

4. 16 – 20 балів – документація екскурсії представлена з помилками в складанні основних видів документів та містить помилки в оформленні. Є недостатньо повною.

5. 1 – 15 балів – технологічна документація екскурсії складена з грубими помилками, оформлена неякісно, здана з запізненням.

6. 0 балів - Технологічна документація практики не представлена.

Проведення краєзнавчої екскурсії має наступні критерії:

1. Під час проведення екскурсії здобувач освіти демонструє якісне і знання різноманітних методичних прийомів та технік екскурсійного обслуговування, використовує їх на практиці. Відмінно володіє авторським текстом екскурсії. Легко і вільно спілкується з учасниками екскурсійної групи. Маршрут екскурсії містить всі необхідні компоненти і складений з дотриманням всіх вимог – 30 – 40 балів.

2. Під час проведення екскурсії здобувач показує знання методичних прийомів та технік екскурсійного обслуговування, але застосовує їх нерішуче. Практикант володіє авторським текстом екскурсії, проте під час спілкування з учасниками екскурсії поводить себе скуто і

невпевнено. Маршрут екскурсії складено з дотриманням всіх вимог – 24 – 29 балів.

3. Здобувач освіти ілюструє знання деяких методичних прийомів та технік екскурсійного обслуговування, але зазвичай, використовує їх не вдало. Знає індивідуальний текст екскурсії, проте не може відповісти на запитання екскурсантів і підтримати діалог. Між екскурсійними об'єктами тривалі переходи. Маршрут екскурсії непродуманий – 19 – 23 балів.

4. Здобувач освіти обмежується лише деякими методичними прийомами та техніками екскурсійного обслуговування. Текстом авторської екскурсії володіє погано.. Маршрут побудовано нелогічно і непродумано – 6 – 18 балів.

5. Здобувач освіти не демонструє володіння методичними прийомами та техніками проведення екскурсії. Текст екскурсії знає поверхово.. Маршрут складено з грубими помилками – 1 – 5 балів.

6. Екскурсія, без поважної причини, не була проведена вчасно – 0 балів.

Оформлення щоденника екскурсійної практики містить наступні критерії оцінювання:

1. Щоденник практики оформлений акуратно, містить докладний опис кожного дня проходження практики – 9 – 10 балів.

2. Щоденник містить записи основних видів робіт, що виконувалися, проте недостатньо докладно та змістовно – 6 – 8 балів.

3. Записи в щоденнику несистематичні, виклад основних робіт під час практики занадто стислий – 3 – 5 балів.

4. Щоденник оформлений неаккуратно, записи основних видів робіт велись нерегулярно – 1 – 2 бали.

5. Щоденник відсутній – 0 балів.

Вчасна підготовка звітної документації про проходження краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики та представлення її керівнику на перевірку є обов'язковою умовою для допуску до диференційованого заліку.

Звіт з краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики містить наступні критерії оцінювання:

1. Здобувач освіти володіє програмою практики, цілісно, системно, у логічній послідовності дає відповіді на поставленні запитання – 9 – 10 балів.

2. Здобувач освіти розбирається у програмі кожного етапу практики в цілому. Завдання практики виконані в повному обсязі. Він вільно відповідає на всі запитання з

програми практики, проте допускається незначних неточностей – 6 – 8 балів.

3. Під час захисту здобувач освіти недостатньо орієнтується у програмі практики, допускає у відповідях на запитання неточності та помилки – 1 – 5 балів.

4. Здобувач не з'явився на захист звіту (без поважної причини) – 0 балів.

Результати проходження краєзнавчо-екскурсійної навчальної практики обговорюються та затверджуються на засіданні кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук. Керівник практики здійснює та оприлюднює звіт, у якому відбиває якісні та кількісні результати проходження практики.

Обов'язковою умовою підведення підсумків практики є проведення анкетування здобувачів-практикантів щодо ефективності організації та проведення практики, яке проводить керівник практики та гарант ОПП. Підсумки анкетування оприлюднюються на Інтернет-сторінці кафедри та є підґрунтям для розроблення і удосконалення заходів,

Список використаних джерел:

1. Навчальна програма краєзнавчо-туристичної практики [Електронний ресурс] / Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. – Режим доступу : http://inst-hist.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/programa-krayznavcho-turystychnoji-praktyky_2020.pdf (дата звернення 05.10.2022р.).

2. Освітня професійна програма «Краєзнавчо-туристична робота» першого (бакалаврського) рівня. Галузь знань: 03 Гуманітарні науки, спеціальність 032 «Історія та археологія» [Електронний ресурс] / Укр. інж.-пед. акад. – Режим доступу : www.uipa.edu.ua/ua/educative-work/osvitni-prohramy/622-2011-12-09-21-46/osvitni-prohramy-2019/8239-bakalavry-21 (дата звернення 05.10.2022р.).

3. Пангелов Б. П. Організація та проведення туристично-краєзнавчих подорожей / Б. П. Пангелов. – Київ : Академвидав, 2010. – 248 с.

4. Програма екскурсійної практики для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Спеціальність 242. Туризм. ОПП Туристичне обслуговування [Електронний ресурс] / Київ. нац. лінгвістичний ун-т. – Режим доступу : <http://tourism.knlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Програма-екскурсійної-практики-2-курс.pdf> (дата звернення 05.10.2022р.).

5. Програма розвитку краєзнавства на період до 2025 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_2013_1/2.pdf (дата звернення 05.10.2022р.).

6. Робоча програма навчальної дисципліни «Екскурсійна діяльність» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

направлених на підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців краєзнавчо-туристичної роботи.

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що краєзнавчо-екскурсійна навчальна практика є органічною складовою освітньо-виховного процесу, її мета, завдання, форми, методи передбачають широкий діапазон можливостей. Практика є комплексною, базується на міжпредметних зв'язках, сприяє формуванню ініціативи, а отже створює підвалини для прояву творчості й активності, самопізнання, саморозвитку, життєвого і професійного самовизначення здобувачів освіти першого бакалаврського рівня ОПП «Краєзнавчо-туристична робота».

Перспективи подальших досліджень.

Перспективними напрямками досліджень цієї проблематики, вважаємо проведення порівняльного аналізу різних програм краєзнавчо-екскурсійної практики, що пропонуються в ОПП краєзнавчого та туристичного напрямку.

спеціальності 242 «Туризм». – Рівне : НУВГП, 2018. – 16 с.

7. Стандарт вищої освіти. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Галузь знань: 03 Гуманітарні науки, спеціальності 032 «Історія та археологія» [Електронний ресурс] : затвердж. та введено в дію наказом М-ва освіти та науки України від 29.04.2020 р. № 575. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/05/2020-zatverd-standart-032-b.pdf> (дата звернення 05.10.2022р.).

8. Туристична діяльність : нормативна база. – Київ : КНТ, 2005. – 448 с.

References:

1. Natsionalniy universytet «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka 2020, *Navchalna prohrama kraieznavcho-turystychnoi praktyky, [Curriculum for local history and tourism practice]*, viewed 10 October 2022 <http://inst-hist.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/programa-krayznavcho-turystychnoji-praktyky_2020.pdf>

2. Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiya 2020, *Osvitnia profesiina prohrama «Kraieznavcho-turystychna robota» pershoho (bakalavrskoho) rivnia. Haluz znan: 03 Humanitarni nauky, spetsialnist 032 «Istoriia ta arkeolohiia», [Educational professional programme "Local History and Tourism Work" of the first (bachelor's) level. Area of study: 03 Humanities, speciality 032 "History and archeology"]*, viewed 10 October 2022<www.uipa.edu.ua/ua/educative-work/osvitni-prohramy/622-2011-12-09-21-46/osvitni-prohramy-2019/8239-bakalavry-21>

3. Panhielov, BP 2010, *Orhanizatsiia ta provedennia turystychno-kraieznavchkykh podorozhei [Organising and carrying out tourist and local history trips]*, Akademvydav, Kyiv.

4. Kyivskiy natsionalnyi lnhvistychniy universytet 2021, *Prohrama ekskursiinoi praktyky dlia studentiv II kursu pershoho (bakalavrskoho) rinvia vyshchoi osvity. Spetsialnist 242. Turyzm. OPP Turystychno obsluhovuvannia [Programme of excursion practice for second-year students of the first (bachelor's) level of higher education. Speciality 242. Tourism. EPP Tourist services]*, viewed 10 October 2022 <<http://tourism.knlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Програма-екскурсійної-практики-2-курс.pdf>>

5. Kabinet Ministriv Ukraini 2013, *Prohrama rozvytku kraieznavstva na period do 2025 r. [Programme for the development of local history until 2025.]*, viewed 10 October 2022 <http://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_2013_1/2.pdf>

6. Natsionalnyi universytet vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia 2018, *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny «Ekskursiina diialnist» dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity pershoho (bakalavrskoho) rinvia spetsialnosti 242 «Turyzm» [Curriculum for the discipline "Excursion Activities" for the first (bachelor's) level of higher education, speciality 242 "Tourism"]*, Rivne.

7. Ministerstvo osvity ta nauky Ukrainy 2020, *Standart vyshchoi osvity. Pershyi (bakalavrskiy) riven vyshchoi osvity. Haluz znan: 03 Humanitarni nauky, spetsialnosti 032 «Istoriia ta arkeolohiia» [The standard of higher education. The first (bachelor's) level of higher education. Area of knowledge: 03 Humanities, speciality 032 "History and Archeology"]*, viewed 10 October 2022 <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/05/2020-zatverd-standart-032-b.pdf>>

8. KNT 2005, *Turystychna diialnist: normatyvna baza [Tourism activities: regulatory framework.]*, Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2022 р.